

Piirilahti, Epoo ja Åby maamme historian mielenkiintoisissa käänteissä

Meidän kolme kyläämme - Piirilahti, Epoo ja Åby - ovat aina keskiajalta saakka olleet tärkeä ja aktiivinen osa Porvoon seutua ja Itä-Uuttamaata.

Jo 1300-luvulta peräisin olevissa teksteissä mainitaan koko nykyisen Suomen alueen etelärannikon olleen vankasti asutettu. Tämä seutu oli silloin Varsinais-Suomen ja erityisesti Hämeen rantamaata ja nautinta-alueita. Ristiretkien aikaan rannikko alkoi täyttymään Ruotsista tulleista uudisasukkaista ja maanviljelyskulttuuri alueellamme alkoi vakiintua. Porvoo sai ensimmäisenä etelärannikon kaupunkina kaupunkioikeudet 1380-luvulla. Kaupungin väkiluku oli silloin noin 200 henkeä.

Piirilahti keski- ja myöhäiskeskiajalla

Varhaisin löytämäni merkintä paikannimestä Pirlax löytyy pernalaisen Teit-suvun sukutaulusta. Jöns Håkansson Teit oli maanomistaja Pernajan Tetomissa. Jöns meni naimisiin noin vuonna 1440 syntyneen Ingeborgin kanssa, jonka äiti mainitaan nimellä "Margaretha i Pirlax". Myöhemmin kuningatar Kristiinan aikana tämä Teit-suku aateloitiin komealta kalskahtavalla nimellä Stierncreutz.

Kuka tämä Piirilahden Margaretha oli ja missä hän asui, siitä ei ole merkintöjä. Jonkinlainen kartanoon verrattava isompi asumus täällä on kuitenkin täytynyt olla jo silloin, 1400-luvulla.

Keskeinen asia kolmen kylämme historiassa on ollut luonnollisesti kartanokokonaisuus Åby–Piirilahti. Ensimmäinen tunnettu kartanoiden omistaja oli ratsumestari Nils Michelsson 1500-luvulla. Nils sai Piirilahden maihin rälssivapauden eli vapautuksen maaverosta vuonna 1565. Rälssivapaus oli aateliston etuoikeus.

Senaikaisessa sääty-yhteiskunnassa kartanot ja maaomaisuus olivat aateliston hyvinvoinnin ja vallan lähde. Palkkatulot upseerin- tai siviiliviroista vaihtelivat ja saattoivat olla epävarmoja – maanomistus sen sijaan muodosti toimeentulon vakaan perustan.

1600 – 1700-luku

Nils Michelssonin aikana Piirilahdessa oli kuusi taloa. Nilsin kuoltua Åby ja Piirilahti siirtyivät hänen leskelleen Margareta Mjöhundille ja edelleen hänen tyttärelleen Ingeborg Stålmille. Ingeborgin aviomiehen Paul Bosinin kautta Ruotsi-Suomen historian suuret käänteet sivusivat myös Piirilahtea ja Åbytä: Paul kaatui Suuren Pohjan Sodan melskeissä Puolassa kuningas Kaarle X Kustaan joukoissa. Myös Ingeborgin ja Paulin poika Gustaf Bosin, joka oli perinyt kartanot, kaatui Ruotsin puolesta Lundin taistelussa 1676.

Piirilahtea ja Åbytä jäi hoitamaan hänen leskensä Anna Grothusen. Myös seuraavan polven kartanonisäntä Karl Gustaf Sabelhjerta kaatui sodassa Ruotsin joukoissa Kuurinmaalla eli nykyisen Latvian alueella. Näin ollen Åby-Piirilahden isännät kaatuivat kolmessa polvessa Ruotsin kuninkaan

puolesta taistellessaan. Kotona Piirlahdessa ja Åbyssä heidän vaimonsa hoitivat kartanoita ja maataloutta pehtoreiden, vuokratilijelijöiden ja työväen kanssa. Ingeborg Stålarmin, Anna Grothusenin ja Anna Kristina Bosinin täytyi olla vahvoja naisia – kuten kyliemme naiset vieläkin ovat!

Seuraavaksi Piirlahdessa seurasi Wittingin aika. Kartano siirtyi perintönä Helena Sabelhjertalle, joka meni naimisiin Viipurista tulleen kauppias Abraham Wittingin kanssa 1700-luvun alkupuolella. Heille syntyi 8 lasta – ja Abrahamille vielä toisen vaimonsa kanssa Elimäen Hämeenkylässä kartanossa 14 kappaletta. Aikamoinen patriarkka oli siis tämä Abraham kaksikymmenine lapsineen! Osa lapsista perheineen jäi asumaan Piirlahteen.

1800-luku, edistyksen ja Askolinin aika

Helenan ja Abrahamin jälkeen Piirlahden kartanon omistus oli jaettuna useampien omistajien kesken. 1800-luvulla osaomistajina oli mm. Waenerbergin (laus. "Wennerberg") perhe. Tunnettu maisemamaalari Thorsten Waenerberg kuului tämän sukuun – hänhän on kuvannut erityisesti meri- ja rannikkomaisemia taiteessaan. Åbyn kartanon omistajana niihin aikoihin oli Forsiuksen suku, joka omisti myös osan Piirlahdesta.

1846 Piirlahden kartano tuli julkiseen myyntiin - myynti-ilmoitus on säilynyt ja luettavissa. Kartanon kerrotaan sijaitsevan erityisen kauniilla paikalla, maata oli 390 hehtaaria, torppia oli neljä ja kartanolla oli oma tiiliruukki. Piirlahden osti rovasti Karl Gustaf Nykopp Juvalta.

Hänen tyttärensä Ida Amanda miehensä Carl Henrik Alopaeuksen kanssa peri kartanon 1800-luvun lopulla. Alopaeus oli piispa ja erityisen lämmin kuulo- ja näkövammaisten asian ajaja. Hän perusti mm. aistivammaisten koulun Porvooseen ja Turkuun. Alopaeukset eivät asuneet Piirlahdessa, vaan kartano oli heidän kesäasuntonaan. Heidän aikanaan kartanossa tapahtui tragedia: siellä asunut emännän sisar Johanna Emilia Nykopp myrkytettiin. Johanna oli mieleltään järkkynyt vanha neiti, jonka hoitaja juotti hoidokilleen myrkkyä. Tämä tapahtui vuonna 1884. Juttu oli sen aikaisessa lehdistössä sensaatio ja sitä seurattiin tarkkaan.

Piispa Alopaeus edesmeni vuonna 1892 ja hänen leskensä myi Piirlahden pian liikemies Johannes Askolinille. Alkoi paljon puhuttu "Askolinin aika". Näin kotiseutuamme tuli sivuamaan tärkeä vaihe Suomen historiassa: puutavarateollisuuden nousu ja maan teollistuminen ja vaurastuminen.

Johannes Askolin oli Pornaisista kotoisin oleva köyhän sepän poika, syntynyt vuonna 1843. Hänestä tuli yksi Suomen menestyneimmistä liikemiehistä ja suurlahjoittajista. Hän aloitti uransa puotipoikana Porvoossa, perusti pian oman kauppahuoneen ja harjoitti lopulta erittäin laajaa sahatavaran vientikauppaa ollen Suomen rikkaimpia miehiä.

Puutavara teki kauppansa Euroopassa loistavasti aina ensimmäisen maailmansotaan saakka: kaikki meni, mitä metsänomistajilta saatiin hankittua. Askolinin liiketoiminnan pääpaikkoina olivat Koskenkylän saha ja Isnäsiin rakennettu moderni vientisaha. Askolin kiinnitti puutavara-liiketoiminnan voitot pitkälti maaomaisuuteen. Hän omisti kymmeniä tiloja ja kartanoita Uudellamaalla ja Hämeessä. Piirlahden kartano oli siis osa hänen liiketoimintaansa ja erikoistunut karjanhoitoon, erityisesti nuoren karjan kasvatukseen. Askolinin aikana Piirlahden pinta-ala oli n. 600 hehtaaria.

Askolinin perheen asuinpaikkana oli mahtava Koskenkylän linna, joka oli ja lienee edelleenkin täytetty upeilla, arvokkailla taidearteilla ja huonekaluilla. Askolinin aikaan Piirlahdessa liittyy tietysti erottamattomana osana legendaarinen Maini Askolin, Johanneksen tytär kolmannesta avioliitosta. V. 1890 syntynyt ja vain 39-vuotiaana kuollut Maini Johanna Vilhelmina oli suuromaisuuden ainoa perijä, loistava kaunotar, taiteen-kerääjä ja hyväsydäminen lahjoittaja. Maini Askolinia on usein määritelty ja kuvattu hänen avioliittojensa kautta: olihan viisi avioliittoa melkoinen harvinaisuus sen ajan Suomessa.

Maini oli aikansa julkkis, jota seurattiin elokuvatähtien tapaan. Hänen elämäntarinansa on kiehtova: hyvin erikoinen ja samalla hyvin feminiininen. Mutta hän oli myös taitava ja varovainen liikemies: hän ei suinkaan hävittänyt perimäänsä omaisuutta vaan luotti vakaasti isänsä aikoinaan valitsemaan johtorenkaiseen ja asiantuntijoihin ja sai Askolinin liikeyrityksen kukoistamaan. Mainin omalla perheellä oli myös läheinen sidos Piirlahden: hänen poikansa Carl-Johan avioitui täältä kotoisin olleen Runa Irene Fagerholmin kanssa. Kaikkien hyvin muistama kauppiaamme Elvi Rynnänen oli Runan serkku. Carl-Johan ja Runa olivatkin usein nähtyjä, mieluisia vieraita 1950- ja 60-luvuilla Piirlahdessa.

Johannes Askolinin kuoleman jälkeen Piirlahden peri vuonna 1912 hänen tyttärentyttärensä, vasta nelivuotias Ella Rosa Johanna Helin. Pikku perijättären holhoojana toimi hänen isänsä, lääkäri Karl Oskar Helin, joka oli alun perin Viipurista. Kartanon maita vuokrasi niihin aikoihin Karl Hollmén ja pehtoorina toimi Pernajasta tullut Gustaf Vilhelm Gustafsson. Gustafsson oli naimisissa Epoon Smedsistä olleen Ingrid Stjernvallin kanssa.

Kohtalo sivuaa jälleen maamme ja Piirlahden historiaa

Pehtoori Gustafssonin kohtalo sivuaa jälleen maamme historiaa ja sen traagisia vaiheita: hänen murhattiin helmikuussa 1918 sisällissodan tapahtumien yhteydessä. Porvooseen oli saapunut 600-800 sotilaan suuruinen punakaartin osasto, joka marssi Porvoosta Pellinkiin sinne vetäytyneiden valkoisten perässä. Matkalla Pellinkiin punaiset poikkisivat Piirlahden kartanossa ilmeisesti isäntää Karl Oskar Heliniä etsimässä. Helin oli toiminut valkoisten lääkärinä Sipoon taisteluissa ja oli siksi vihattu mies. Heliniä ei löydetty ja koska pehtoori Gustafsson ei suostunut ilmaisemaan Helinin olinpaikkaa, hänet teloitettiin. Gustaf Gustafsson ei liene ollut sukua Piirlahden myöhemmän pehtoorin, Reinhold Gustafssonin kanssa.

Ella Rosa Helin avioitui vuonna 1929 jääkärieversti Lennart Hanneliuksen kanssa ja pariskunta myi Piirlahden takaisin Askolinin liikkeelle – tarkemmin sanoen Oy Greggbole Egendomille.

Sodan jälkeen, 1940-luvulla historian tapahtumat sivusivat jälleen Piirlahtea erikoisella tavalla. Kartanoa vuokrasi Askolinin firmalta sodanaikaisen ulkoministerin Rolf Wittingin perhe. Witting oli kartanoa aiemmin hallinneen Witting-suvun jälkeläinen viidennessä polvessa. Ministeri Witting oli tietojen mukaan kiintynyt Piirlahteen ja harkitsi jopa sen hankkimista omakseen. Kohtalo tuli kuitenkin väliin ja romutti suunnitelmat: Suomen entinen ulkoministeri Rolf Witting edesmeni Piirlahden kartanossa äkillisesti lokakuussa 1944. Puhuttiin sydänkohtauksesta, myös onnettomuus mainittiin. Jos kuolemantapaus ei olisi tullut väliin, sodanaikainen ulkoministerimme olisi epäilemättä nähty yhtenä syytettynä sotasyllisyysoikeudenkäynneissä muun jatkosodan aikaisen valtiojohtoon kanssa.

Vuonna 1945 Piirlahden kartanoon muutti Lavosen perhe, joka osti kartanon kantatilan Suomen valtiolta. Historian yllättävät käännteet johtivat tähänkin kauppaan. Lavoset olivat menettäneet omaisuutensa Karjalassa: Viipurin lähellä, Vahvialan kunnassa sijainneen Possenlinna-nimisen tilan. Turvapaikka oli löytynyt jo talvisodan jälkeen Piirlahdesta ja kun lopullinen lähtö Karjalasta koitti vuonna 1944, Vilho Lavonen tiedusteli Askolinin firman halukkuutta myydä kartanon kantatila heille. Pika-asutuslain perusteella kartanon maille asettuivat Lavosten lisäksi mm. Sahamiehen, Vainikan ja Pekkalan perheet.

Piirlahteen päätyi myös saksalaista sukujuurta oleva Zeidlerin perhe. He menettivät sodassa kotinsa Pietilän kartanon Viipurin lähistöllä. Myös muita karjalaisia perheitä asettui Piirlahden-Epoon-Åbyn tienoille, mainittakoon esim. Tytärsaaresta evakuoituille perheille järjestyneet kuusi kalastustilaa.

Toivon, että tämä historiallinen katsaus kyliemme menneisyyteen kiinnosti teitä. Historian ankaratkin tuulet ovat vuosisatojen kuluessa sivunneet kyliämme useaan kertaan – maan hallitsijat ja hallitusmuodot ovat vaihtuneet, hyvät kaudet ovat seuranneet huonoja ja päinvastoin. Kylistämme on vanhoja asukkaita lähtenyt ja uusia muuttanut tilalle. Kaikki on kuitenkin toivotettu sydämellisesti tervetulleiksi ja apua on tarjottu tarvitsevalle aina. Kiperätkin tilanteet ja yhteentörmäykset on selvitetty, jos ei muuten niin hurtin epoolais-piirlahtelais-äbyläisen huumorin kera, joka ei petä koskaan.

24.7.2017/ Liisa Wilska